BO‘LAJAK PEDAGOGLAR KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA SOFT SKILLS KO‘NIKMALARINING DIDAKTIK AHAMIYATI

Abdujabborova Dildora Saidmurodovna
Sirdaryo yuridik texnikumi psixologi
E-mail: dildorasaidmurodovna96@gmail.com
Telefon: +998 97 718 10 07

Annotatsiya. *Maqolada bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda soft skills ko‘nikmalarining didaktik ahamiyati nazariy-tahliliy yondashuv asosida o‘rganilgan. Tadqiqotning maqsadi kommunikatsiya, hamkorlik, tanqidiy fikrlash, kreativlik, emotsional o‘zini boshqarish va taym-menejment ko‘nikmalarini pedagogik tayyorgarlik jarayoniga integratsiya qilishning samarali mexanizmlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil, pedagogik modellashtirish hamda ilmiy manbalarni umumlashtirish metodlari qo‘llanildi. Tahlil natijasida soft skills ko‘nikmalari alohida qisqa kurs sifatida emas, balki fanlar, pedagogik amaliyot, mentorlik va refleksiv baholash jarayonlari bilan uzviy bog‘langan holda rivojlantirilganda barqaror natija berishi aniqlandi. Muallif tomonidan “Ustoz–Mentor–Mahorat” modeli taklif etilib, uning kognitiv-tashkiliy, informatsion-analitik va ijtimoiy-interaktiv komponentlari asoslandi. Natijalar pedagog kadrlar tayyorlash dasturlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish uchun amaliy ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *soft skills, kasbiy kompetentlik, kommunikativ kompetensiya, tanqidiy fikrlash, kreativlik, taym-menejment, mentorlik, pedagogik refleksiya.*

Аннотация. *В статье на основе теоретико-аналитического подхода исследуется дидактическое значение навыков soft skills в развитии профессиональной компетентности будущих педагогов. Цель исследования заключается в определении эффективных механизмов интеграции коммуникации, сотрудничества, критического мышления, креативности, эмоциональной саморегуляции и тайм-менеджмента в процесс педагогической подготовки. Использованы методы системного и сравнительного анализа, контент-анализа, педагогического моделирования и обобщения научной литературы. Установлено, что устойчивый результат достигается при сквозном включении soft skills в учебные дисциплины, педагогическую практику, наставничество и рефлексивное оценивание. Предложена модель «Учитель–Ментор–Мастерство», включающая когнитивно-организационный, информационно-аналитический и социально-интерактивный компоненты.*

Ключевые слова: *soft skills, профессиональная компетентность, коммуникативная компетенция, критическое мышление, креативность, тайм-менеджмент, наставничество, педагогическая рефлексия.*

Abstract. *This article examines the didactic significance of soft skills in developing the professional competence of future teachers through a theoretical and analytical approach. The study aims to identify effective mechanisms for integrating communication, collaboration, critical thinking, creativity, emotional self-regulation and time-management skills into teacher education. Systematic analysis, comparative analysis, content analysis, pedagogical modelling and synthesis of research literature were applied. The findings indicate that sustainable development of soft skills is achieved when they are embedded across academic subjects, teaching practice, mentoring and reflective assessment rather than taught as an isolated short-term course. The author proposes the "Teacher–Mentor–Mastery" model, consisting of cognitive-organisational, information-analytical and social-interactive components.*

Keywords: *soft skills, professional competence, communicative competence, critical thinking, creativity, time management, mentoring, pedagogical reflection.*

KIRISH

Globallashuv, raqamli transformatsiya va sun'iy intellekt vositalarining ta'lim jarayoniga kirib kelishi pedagog kasbining mazmunini o'zgartirmoqda. Zamonaviy o'qituvchidan fan bo'yicha chuqur bilim bilan bir qatorda, o'quvchi va hamkasblar bilan samarali muloqot qilish, murakkab vaziyatlarda qaror qabul qilish, jamoada ishlash, o'z hissiyotlarini boshqarish, yangilikka moslashish va pedagogik faoliyatini refleksiv baholash talab etiladi. Mazkur ko'nikmalar ilmiy adabiyotlarda "soft skills", ya'ni shaxslararo, ijtimoiy-emotsional va o'zini boshqarishga oid ko'nikmalar sifatida izohlanadi [1; 2].

OECDning 2023-yilgi Ijtimoiy va emotsional ko'nikmalar tadqiqoti kreativlik, qiziquvchanlik, qat'iyatlilik, mas'uliyat, empatiya va hamkorlik kabi ko'nikmalar ta'limdagi muvaffaqiyat, farovonlik hamda kelajakdagi kasbiy rejalarga bog'liqligini ko'rsatadi [1]. 2024-yilda e'lon qilingan tizimli sharhlar esa soft skillsni ta'lim dasturiga maqsadli integratsiya qilish, faol o'qitish va muntazam refleksiya bilan uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlaydi [3; 4].

O'zbekistonda pedagog kadrlarni tayyorlash va uzluksiz kasbiy rivojlantirishni modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF–5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi, 2022-yil 21-iyundagi PQ–289-son qarori hamda 2024-yil 21-iyundagi PQ–231-son qarori

pedagogik ta’lim sifatini, amaliy tayyorgarlikni va uzluksiz kasbiy rivojlanishni kuchaytirishga qaratilgan [5–7].

Tadqiqot muammosi shundan iboratki, pedagogik ta’lim dasturlarida soft skillsning ahamiyati e’tirof etilgan bo‘lsa-da, ularni qaysi didaktik mexanizmlar orqali tizimli rivojlantirish, baholash va pedagogik amaliyot bilan bog‘lash masalasi yetarlicha aniqlashtirilmagan. Tadqiqotning maqsadi bo‘lajak pedagoglarda soft skillsni rivojlantirishning didaktik shartlari va amaliy mexanizmlarini asoslash hamda “Ustoz–Mentor–Mahorat” modelini taklif etishdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-tahliliy dizayn asosida olib borildi. Manbalarni tanlashda soft skills, teacher competence, social and emotional skills, mentoring in teacher education, reflective practice va pedagogical competence kalit tushunchalaridan foydalanildi. Tahlil uchun 2019–2024-yillarda e’lon qilingan xalqaro hisobotlar va ilmiy maqolalar, shuningdek, mavzuning nazariy asoslarini yorituvchi klassik pedagogik-psixologik manbalar hamda O‘zbekiston Respublikasining tegishli normativ-huquqiy hujjatlari tanlandi.

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo‘llanildi: tizimli tahlil - soft skillsning pedagog kasbiy kompetentligidagi o‘rnini yaxlit tizim sifatida ko‘rish; qiyosiy tahlil - xalqaro yondashuvlar va milliy pedagogik tayyorgarlik vazifalarini solishtirish; kontent-tahlil - manbalarda eng ko‘p uchraydigan ko‘nikmalar va didaktik vositalarni guruhlash; pedagogik modellashtirish - “Ustoz–Mentor–Mahorat” modelining tarkibiy qismlarini ishlab chiqish; mantiqiy umumlashtirish - nazariy xulosalar va amaliy tavsiyalarni shakllantirish.

Tahlil birligi sifatida soft skillsning olti guruhi olindi: (1) kommunikatsiya; (2) hamkorlik; (3) tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish; (4) kreativlik va ochiq fikrlilik; (5) emotsional o‘zini boshqarish; (6) taym-menejment va mas’uliyat. Har bir guruh pedagogik faoliyatdagi vazifasi, rivojlantirish vositasi va baholash mezoni bo‘yicha tahlil qilindi. Tadqiqot empirik tajriba-sinov shaklida o‘tkazilmaganligi sababli maqolada sababiy bog‘lanish yoki foizli samaradorlik to‘g‘risida da’vo qilinmaydi; natijalar ilmiy manbalar sintezi va pedagogik modelning nazariy asoslanishiga tayangan.

NATIJALAR

Kontent-tahlil natijasida bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetentligiga bevosita ta’sir qiluvchi soft skills uchta funksional blokka birlashtirildi. Birinchi blok - kognitiv-tashkiliy ko‘nikmalar: tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish, rejalashtirish, taym-menejment va mas’uliyat. Ushbu blok pedagogga dars maqsadini aniq belgilash, o‘quv vaziyatini tahlil qilish va cheklangan vaqt hamda resurslarda asoslangan qaror qabul qilish imkonini beradi.

Ikkinchi blok - ijtimoiy-kommunikativ ko‘nikmalar: tinglash, fikrni ravon ifodalash, hamkorlik, empatiya, nizolarni konstruktiv hal qilish va qayta aloqa berish. Bu ko‘nikmalar pedagogik muloqotning sifatini, sinfdagi psixologik xavfsizlikni va o‘quvchilarning darsdagi faol ishtirokini ta’minlashga xizmat qiladi. Uchinchi blok - shaxsiy-refleksiv ko‘nikmalar: emotsional o‘zini boshqarish, moslashuvchanlik, kreativlik, o‘z faoliyatini baholash va uzluksiz o‘rganishga tayyorlik. Mazkur blok pedagogning kasbiy barqarorligi va yangiliklarni qabul qilish qobiliyatini kuchaytiradi.

Tahlil soft skillsni rivojlantirishda ma’ruza shaklining o‘zi yetarli emasligini ko‘rsatdi. Eng maqbul didaktik vositalar sifatida muammoli vaziyatlar (case-study), mikroo‘qitish, loyiha ishlari, rolli o‘yinlar, tengdoshlararo qayta aloqa, refleksiv kundalik, mentorlik suhbatlari va portfolio baholash ajratildi [3; 4; 8]. Ushbu vositalarning umumiy xususiyati talabaning real yoki realga yaqin pedagogik vaziyatda faol harakat qilishi, o‘z qarorini izohlashi va qayta aloqa asosida faoliyatini takomillashtirishidir.

Soft skills guruhi	Pedagogik vazifa	Rivojlantirish vositasi	Baholash usuli
Kommunikatsiya va hamkorlik	Samarali pedagogik muloqot va jamoaviy ish	Rolli o‘yin, guruh loyihasi, peer-feedback	Kuzatuv rubrikasi, o‘zaro baholash
Tanqidiy fikrlash va muammoni hal qilish	Pedagogik vaziyatni tahlil qilish va qaror qabul qilish	Case-study, debat, muammoli topshiriq	Asoslangan yechim, analitik esse
Kreativlik va moslashuvchanlik	Yangicha dars yechimlarini ishlab chiqish	Dizayn fikrlash, mikroo‘qitish	Dars ishlanmasi va refleksiya
Emotsional o‘zini boshqarish	Stressli vaziyatlarda professional xulqni saqlash	Refleksiv kundalik, simulyatsiya	O‘zini baholash, mentor fikri
Taym-menejment va mas’uliyat	Vazifalarni ustuvorlashtirish va muddatga rioya qilish	Haftalik reja, loyiha bosqichlari	Portfolio, muddat va sifat mezonlari

1-jadval. Soft skillsni rivojlantirish va baholashning didaktik vositalari

Olingan natijalar asosida “Ustoz–Mentor–Mahorat” modeli ishlab chiqildi. Modelning kognitiv-tashkiliy komponenti talabaning shaxsiy rivojlanish maqsadlarini belgilashi va vaqtini boshqarishini; informatsion-analitik komponenti ishonchli manbalarni tanlash, axborotni tanqidiy baholash va pedagogik qarorni dalillashini; ijtimoiy-interaktiv komponenti esa ustoz, mentor va tengdoshlar bilan hamkorlikda amaliy vazifalarni bajarishini nazarda tutadi. Modelning yakuniy bosqichida talaba mikroo‘qitish yoki pedagogik amaliyot natijasini portfolio va refleksiv hisobot orqali namoyish etadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari soft skillsni pedagogning kasbiy kompetentligiga qo‘shimcha sifat emas, balki uning metodik bilimlarini amaliyotda samarali qo‘llashga xizmat qiluvchi integrativ mexanizm sifatida talqin qilish zarurligini ko‘rsatadi. Mazkur xulosa OECD tomonidan ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni ta’lim natijalari va shaxsiy farovonlik bilan bog‘liq kompleks ko‘nikmalar sifatida baholash yondashuvi bilan mos keladi [1; 2].

Orih va hammualliflarning tizimli sharhida soft skillsga doir ta’limiy intervensiyalar turli bosqichlarda ijobiy imkoniyatga ega ekani, biroq natijaning barqarorligi dastur dizayni, o‘qituvchining tayyorgarligi, davomiylik va baholash vositalariga bog‘liqligi qayd etilgan [3]. O‘qituvchi shaxsiy kompetensiyalariga bag‘ishlangan boshqa tizimli sharh ham kommunikatsiya, emotsional kompetensiya, refleksiya va moslashuvchanlikni pedagogik professionalizmning muhim tarkibi sifatida ko‘rsatadi [4]. Shuning uchun soft skillsni faqat bitta trening yoki qisqa seminar orqali shakllantirish cheklangan natija beradi.

Taklif etilgan modelning afzalligi shundaki, u soft skillsni uch xil muhitda - auditoriya mashg‘ulotida, mentorlik munosabatida va pedagogik amaliyotda - izchil rivojlantirishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, modelning amaliy samaradorligi keyingi tadqiqotlarda tajriba va nazorat guruhlari, boshlang‘ich va yakuniy diagnostika, validatsiyadan o‘tgan baholash rubrikalari hamda sifatli intervyular yordamida sinovdan o‘tkazilishi lozim. Mazkur cheklov maqoladagi xulosalarni nazariy model va adabiyotlar sintezi doirasida talqin qilish zarurligini bildiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Soft skills bo‘lajak pedagogning kasbiy kompetentligini amaliy faoliyatga aylantiruvchi tayanch omildir. Kommunikatsiya, hamkorlik, tanqidiy fikrlash, kreativlik, emotsional o‘zini boshqarish va taym-menejment pedagogga o‘quv jarayonini loyihalash, sinfdagi munosabatlarni boshqarish, muammoli vaziyatlarni hal etish hamda o‘z faoliyatini muntazam takomillashtirish imkonini beradi. Tahlil natijasiga ko‘ra, ushbu ko‘nikmalar alohida fan doirasida emas, balki ta’lim dasturining barcha tarkibiy qismlariga integratsiya qilinganda samaraliroq rivojlanadi.

Birinchidan, pedagog kadrlar tayyorlash dasturlarida soft skills bo‘yicha aniq o‘quv natijalari va baholash indikatorlari belgilanishi, har bir asosiy fan va pedagogik amaliyotda kamida bitta faol metod hamda refleksiv topshiriq bilan bog‘lanishi lozim. Ikkinchidan, OTMlarda “Ustoz–Mentor–Mahorat” modeliga asoslangan mentorlik tizimi joriy etilib, talabalar mikroo‘qitish, case-study va portfolio orqali muntazam qayta aloqa olishi kerak. Uchinchidan, soft skillsni baholashda faqat o‘zini baholash so‘rovnomalari bilan cheklanmasdan, kuzatuv rubrikasi, tengdoshlar bahosi, mentor

xulosasi va amaliy faoliyat mahsulini birlashtiruvchi ko‘p manbali baholash tizimidan foydalanish maqsadga muvofiq.

Kelgusida mazkur modelni turli pedagogik yo‘nalish talabalari ishtirokida tajriba-sinovdan o‘tkazish, soft skills dinamikasini semestrlar kesimida kuzatish va uning pedagogik amaliyot natijalari bilan bog‘liqligini statistik jihatdan tekshirish tadqiqotning istiqbolli yo‘nalishini tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. OECD. (2024). Social and Emotional Skills for Better Lives: Findings from the OECD Survey on Social and Emotional Skills 2023. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/35ca7b7c-en
2. OECD. (2024). Nurturing Social and Emotional Learning Across the Globe: Findings from the OECD Survey on Social and Emotional Skills 2023. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/32b647d0-en
3. Orih, D., Heyeres, M., Morgan, R., Udah, H., & Tsey, K. (2024). A systematic review of soft skills interventions within curricula from school to university level. Frontiers in Education, 9, 1383297. https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1383297
4. Fernández-Batanero, J. M. va boshq. (2024). Analysis of personal competences in teachers: a systematic review. Frontiers in Education, 9, 1433908. https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1433908
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF–5847-son “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi PQ–289-son “Pedagogik ta’lim sifatini oshirish va pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta’lim muassasalari faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi PQ–231-son “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
8. OECD. (2024). How to Advance the Teaching and Assessment of Social and Emotional Skills. OECD Education Spotlights, No. 15. https://doi.org/10.1787/21e9ed91-en
9. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books.
10. Muslimov, N. A. (2014). Kasbiy shakllanishning psixologik-pedagogik mexanizmlari. Toshkent: Fan va texnologiya.
11. Ibragimov, X. I., & Abdullayeva, Sh. A. (2008). Pedagogika nazariyasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
12. Covey, S. R. (2004). The 7 Habits of Highly Effective People. Free Press.
13. Boymurodov, N. (2020). Pedagogik mahorat va psixologiya. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo.

14. Kuzmina, N. V. (1990). Professionalizm lichnosti prepodavatelya. Moskva: Vysshaya shkola.
15. Tolipov, O‘., & Usmonboyeva, M. (2005). Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent: Fan.